

Doubts about a dottle

De historische trilogie die ik momenteel vertaal speelt zich af in de achttiende eeuw en de auteur heeft zich de moeite getroost oude en ouderwetse woorden in de tekst te verwerken. Een van die woorden is *dottle*. De zin luidt: *He knocked the dottle from his pipe*. En de persoon die dit doet is de kapitein van een walvisvaarder.

Wanneer je *dottle* opzoekt, zie je dat Van Dale Engels-Nederlands als vertaling 'klokhuis' geeft. Een controle in Van Dale N-N bevestigt dat 'klokhuis' inderdaad onder andere betekent: 'overblijfsel van tabak in een pijp die gedeeltelijk leeggerookt is'.

Dilemma

Toch stelt dit de vertaler voor een dilemma. Een klokhuis is immers voor de meeste mensen het binnenste van een appel of een peer, niet het overblijfsel van tabak in een pijp. Uit de context is wel duidelijk dat de kapitein zijn pijp uitklopt, maar is het nodig om de letterlijke vertaling van *dottle* erbij te zetten, als het een woord is dat in Nederlandse oren heel andere connotaties oproept? Is het feit dat de auteur het woord in de brontekst heeft gezet afdoende reden om het in de vertaling over te nemen, en het niet te laten bij een wat algemener vertaling zoals 'hij klopte zijn pijp uit'?

Discussie

Ik besloot het vraagstuk voor te leggen aan mijn collega's van de boekvertalerslijst en er ontspon zich een interessante discussie. Hier is een samenvatting van de argumenten vóór en tégen het gebruik van 'klokhuis', waarbij ik nog wil aanstippen dat drie collega's die Engels als moedertaal hebben, het woord *dottle* niet kenden:

- Ik ben er heel erg tegen om als vertaler medeverantwoordelijk te kunnen worden gesteld voor het verdwijnen van woorden uit de Nederlandse taal. Een van de betekenissen van 'klokhuis' is 'restant tabak'. Bovendien hoeven wij de lezer niet aan de hand te nemen. Het is aan de lezer om, als hij een woord niet kent, hetzij het woordenboek te raadplegen hetzij de wenkbrauwen fronsend door te lezen.

- Ben het hier toch niet helemaal mee eens. Het hangt uiteraard van het type boek, de context en de doelgroep af, maar ik vind dat je midden in een goed lopend verhaal de lezer geen raadsels moet opgeven of moet dwingen het woordenboek uit de kast te halen.
- Ik ken 'klokhuis' in deze betekenis helemaal niet, dus ik zou het er absoluut uit halen.
- Maar, voor zover ik begreep, zit de lezer in de walvisvaart van een aantal eeuwen terug. Dan komt hij wel meer tegen waar hij nog niets van weet. Hij neemt zoiets voor kennisgeving aan of ziet er aanleiding in zijn woordenschat uit te breiden. De schrijver gebruikt het woord *dottle* wel degelijk bewust. En iets anders: nu en dan lees ik iets over een doelgroep. Het is heel goed mogelijk dat een schrijver een doelgroep heeft, maar een vertaler heeft die niet. De brontekst is de maat der dingen. *He knocked the ashes out of his pipe* is dus eerder met 'Hij klopte zijn pijp uit' te vertalen dan *He knocked the dottle out of his pipe*.
- O, ik ben er fel op tegen om de bewuste keuze van auteurs er zomaar uit te slopen omdat mijn woordenschat in het Nederlands (en vermoedelijk dan ook wel het Engels) te beperkt is om zo'n laagfrequent woord te kennen. Wat mij betreft zorgen dat soort woorden juist vaak voor de sjeu in een boek en stimuleren de verbeelding.
- Het grote verschil tussen *dottle* en 'klokhuis' is dat *dottle* niets anders dan een restant tabak betekent, en dat met 'klokhuis' niet het geval is. Je geeft met 'klokhuis' een bizarre meerwaarde aan een in het Engels obscuur woord, en dat heeft de auteur vast niet bedoeld.
- Ik geloof dat ik ook aan de kant sta van degenen die voor een omschrijving zouden kiezen. Er bestaat hier m.i. namelijk een fundamenteel verschil tussen *dottle* en 'klokhuis'. Aan de ene kant een onbekend **woord** waarvan de lezer de betekenis uit de context kan opmaken. Aan de andere kant een onbekende **betekenis** van een welbekend woord. Die onbekende betekenis kan tot verwarring leiden.
- Als die verwarring niet door de schrijver bedoeld is, moet je die als vertaler ook niet scheppen, vind ik.
- Maar in het woordenboek staat toch *dottle* = 'klokhuis (restant tabak in een pijp)', waarbij ik de toevoeging tussen haakjes beschouw als een toelichting op klokhuis omdat mensen anders misschien aan een appel denken, zeker als ze niet een context met een pijp hebben. En in de dikke Van Dale staat onder *klokhuis* ook gewoon 'restant tabak in een pijp' of iets dergelijks. Dus ik zie niet dat *dottle* vertalen met 'klokhuis' neerkomt op toevoegen van iets wat er in de bron niet staat.

Aarzel niet, beste bloglezers, om hieraan uw mening toe te voegen. Zowel over *dottle* als over de principiële vraag die hier is gesteld.